

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-6-26>**Стригуль Л.С.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Александрова В.О.***старший викладач кафедри економічного аналізу та обліку
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Strygul Larysa***Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Analysis and Accounting
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»***Aleksandrova Viktoriia***Senior Lecturer of the Department of Economic Analysis and Accounting
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»*

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС ЯК СКЛАДНИК ІНДУСТРІЇ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

HOTEL-RESTORED BUSINESS, AS PART OF THE SERVICE ECONOMY INDUSTRY: PROBLEMES TA DEVELOPMENT PERSPECTIVES

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасний стан та умови господарювання підприємств готельно-ресторанного бізнесу як складової частини вітчизняної сервісної економіки. Досліджено динаміку кількості підприємств цієї сфери діяльності та виділено існуючу тенденцію розвитку, визначено місце цього сектору економіки у валовому внутрішньому продукті за видами економічної діяльності в системі національних рахунків України, зокрема виокремлено частку валової доданої вартості суб'єктів господарювання сфери готельно-ресторанного бізнесу в обсязі валового внутрішнього продукту України. Здійснено оцінку їхнього внеску у загальний обсяг послуг, що надаються економікою сервісу України, з урахуванням періоду тектонічних змін, викликаних пандемією COVID-19, та проведено аналіз обсягу реалізованих послуг підприємствами сфери послуг тимчасового розміщування й організації харчування в розрізі напрямів надання послуг. На основі дослідження сучасного стану надання послуг підприємствами готельно-ресторанної сфери діяльності визначено основні «вузькі місця» їх функціонування в умовах пандемії. Виокремлено існуючі проблеми вітчизняного готельно-ресторанного господарства, що потребують нагального вирішення та трансформації. Запропоновано шляхи щодо їх вирішення.

Ключові слова: сервісна економіка, готельно-ресторанний бізнес, тенденція розвитку, кризові умови функціонування, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы современное состояние и условия хозяйствования предприятий гостинично-ресторанного бизнеса как составляющей отечественной сервисной экономики. Исследована динамика количества предприятий этой сферы деятельности и выделена существующая тенденция развития, определено место этого сектора экономики в валовом внутреннем продукте по видам экономической деятельности в системе национальных счетов Украины, и в частности выделена доля валовой добавленной стоимости субъектов хозяйствования сферы гостинично-ресторанного бизнеса в объеме валового внутреннего продукта Украины. Осуществлена оценка их вклада в общий объем услуг экономики сервиса Украины

с учетом периода тектонических изменений, вызванных пандемией COVID-19, и проведен анализ объема реализованных услуг предприятиями сферы услуг временного размещения и организации питания в разрезе направлений оказания услуг. На основе исследования современного состояния предоставления услуг предприятиями гостинично-ресторанной сферы деятельности определены основные «узкие места» их функционирования в условиях пандемии. Выделены существующие проблемы отечественного гостинично-ресторанного хозяйства, требующие неотложного решения и трансформации. Предложены пути их решения.

Ключевые слова: сервисная экономика, гостинично-ресторанный бизнес, тенденция развития, кризисные условия функционирования, стратегия развития.

ANNOTATION

The article provides a theoretical generalization and systematization of problematic features of the current state of the hotel and restaurant business as a component of the service economy industry. It has been proved that the problems of further development and increasing the efficiency of the functioning of the enterprises of the hotel and restaurant business are not only relevant, but the most timely for the development of qualitatively new breakthrough development strategies, taking into account the bitter experience of past mistakes in housekeeping. The current state and conditions of management of enterprises of the hotel and restaurant business as a component of the domestic service economy have been investigated. The dynamics of the number of enterprises in this field of activity is investigated and the existing development trend is highlighted, the place of this sector of the economy in the gross domestic product by types of economic activity in the system of national accounts of Ukraine is determined, and in particular, the share of gross value added of business entities in the hotel and restaurant business in the gross domestic product of Ukraine. An assessment of their contribution to the total volume of services by the Ukrainian service economy was carried out, taking into account the period of tectonic changes caused by the COVID-19 pandemic, and an analysis was made of the volume of services sold by enterprises in the sphere of temporary accommodation and catering services in the context of service delivery

directions. The main changes in the formation of their components in the direction of highlighting those that received the most critical changes with an indication of inconsistency with the created conditions are revealed. The dynamics of changes in tourist flows on the territory of Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic was investigated. Based on the study of the current state of the provision of services by enterprises in the hotel and restaurant sphere of activity, the main «bottlenecks» of their functioning in a pandemic have been identified. Highlighted the existing problems of the domestic hotel and restaurant industry, requiring urgent solutions and transformation. The ways of their solution are offered.

Key words: service economy, hotel and restaurant business, development trend, crisis conditions of functioning, development strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвиток готельно-ресторанного бізнесу в Україні, який у недалекому минулому мав значні перспективи стати одним із проривних напрямів національної індустрії сервісної економіки, знаходиться у стані кризи, який зумовлений не лише обмеженнями, що викликані пандемією COVID-19, що обов'язково минуть, але й має у своєму підґрунті проблеми більш сталого та істотного характеру його попередніх помилок у формуванні, реалізації та функціонуванні. Таким чином, проблеми подальшого розвитку та підвищення ефективності функціонування підприємств готельно-ресторанного бізнесу є не лише актуальними, а найбільш своєчасними, бо доцільно саме зараз, у момент «зупинки», знайти існуючі «вузькі місця» та розробити якісно нові проривні стратегії розвитку з урахуванням глибокого досвіду минулих помилок у господарюванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблематика підвищення ефективності вітчизняної сервісної економіки є завжди цікавою для провідних науковців та наукоємною. Визначенням проблематики та питаннями діяльності та розвитку готельно-ресторанного бізнесу займалися вчені П.Р. Пуцентейло (досліджував питання економіки й організації туристично-готельного підприємництва) [1]; Х.Й. Роглев (займався теоретико-методичним базисом основ менеджменту в готельно-бізнесі) [2]; В.Ф. Кифяк (розглядав можливості організації туристичної і готельної діяльності в Україні) [3]; М.М. Скопень (займалася питаннями впровадження комп'ютерних технологій у туризмі) [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на велику кількість і різноманітність досліджень у теорії сервісної економіки та проблем її реалізації на практиці, визначення основних характерних рис функціонування вітчизняних підприємств готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах господарювання недостатньо чітко окреслено. Виходячи із цього, необхідно аналізувати сучасний стан вітчизняної індустрії послуг та проблеми реалізації перспективного світового досвіду сервісної

економіки в сучасних умовах розвитку науки в її нерозривному взаємозв'язку з економічними реаліями суб'єктів господарювання.

Незважаючи на велику кількість робіт із зазначеної проблематики, залишаються недостатньо опрацьованими питання, що стосуються визначення та систематизації проблемних складників функціонування підприємств готельно-ресторанного бізнесу як складової частини індустрії сервісної економіки держави.

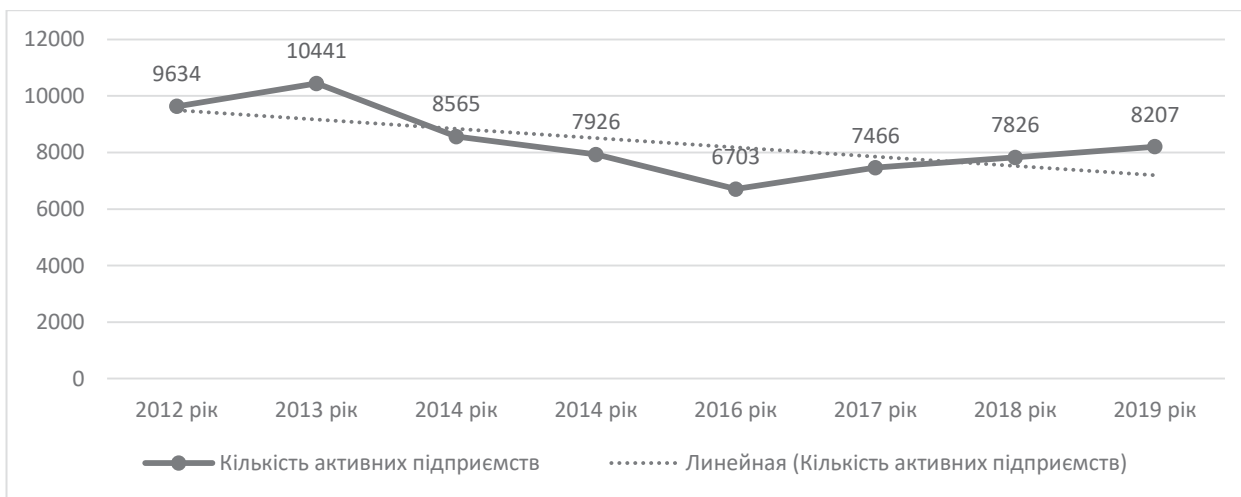
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у теоретичному узагальненні та систематизації проблемних рис сучасного стану функціонування готельно-ресторанного бізнесу як складової частини індустрії сервісної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досвід світових економік свідчить, що сфера готельно-ресторанного господарства розвивається достатньо швидкими темпами. Дослідження компанії Cushman & Wakefield свідчить, що у середньому за рік світовий готельний фонд збільшується на 3–5%, а товарообіг закладів ресторанного господарства – на 8%; розвинені країни світу від послуг підприємств індустрії гостинності отримують 70% валового національного доходу і забезпечують 75% зайнятості населення.

Одним з основних складників індустрії сервісної економіки є готельно-ресторанний бізнес, що містить величезний комплекс послуг і визначає перспективи її розвитку. У 2017 р. туристичний сектор світової економіки створив 10,4% глобального ВВП (8 272,3 млрд дол. США), зайнятість населення планети у цій сфері становить 9,9%, або 313,0 млн робочих місць [5].

Аналіз складників формування світового експорту свідчить, що частка туризму в ньому становить 7,4% і займає третє місце після нафти і нафтопродуктів (перше місце із часткою 8,9%) та автомобільної промисловості (друге місце із часткою 7,7%). Позитивна динаміка світової туристичної галузі минулих допандемічних років дає можливість прогнозувати її значне зростання і, відповідно, збільшення її питомої ваги в обсязі світового експорту після закінчення пандемії COVID-19. Це спонукає підприємства готельно-ресторанного бізнесу розробляти нові стратегії та впроваджувати їх, використовуючи сучасні інноваційні технології, які передбачають ефективне управління інформаційними ресурсами в умовах глобалізації світового господарства. Саме тому готельно-ресторанний бізнес за останнє десятиліття зазнав суттєвих змін, основними тенденціями його розвитку стали: утворення ланцюгів, поглиблення спеціалізації закладів, розвиток мережі малих підприємств, впровадження комп'ютерних технологій, орієнтація на екологічність тощо [6, с. 293].

Аналіз стану активності вітчизняних підприємств сервісної економіки протягом 2012–2019 рр., за даними Держкомстату Укра-

Примітка. Дані 2014–2019 рр. наведено без урахування інформації з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь і зони проведення Операції об’єднаних сил у Луганській та Донецькій областях України.

Рис. 1. Кількість діючих підприємств тимчасового розміщення й організації харчування станом на 1 листопада 2012–2019 рр.

Джерело: побудовано на основі [7]

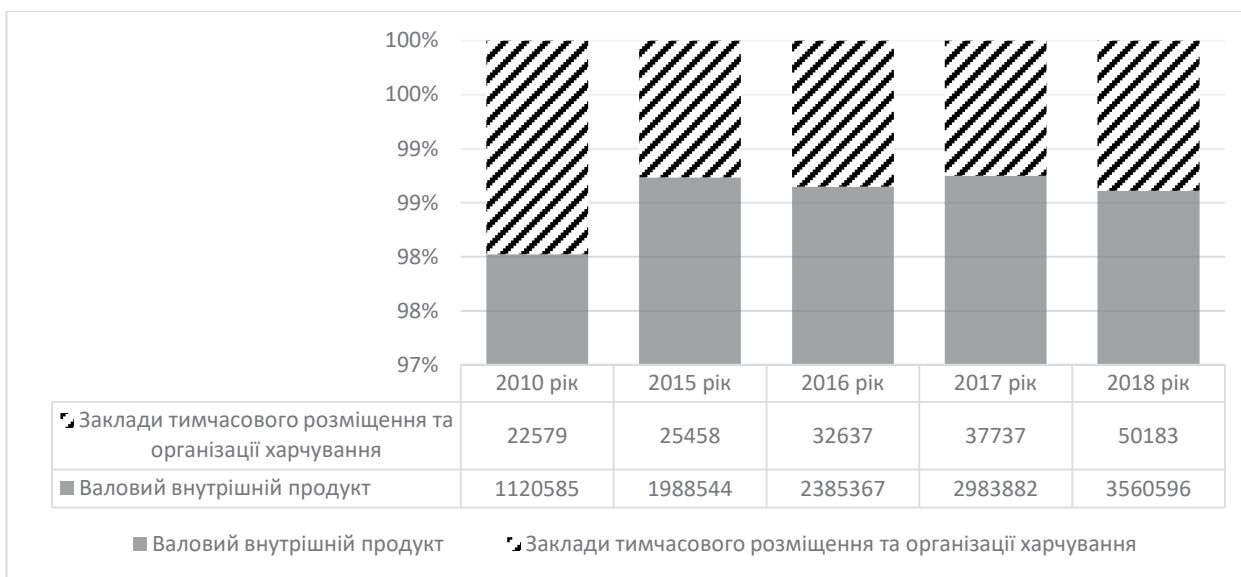
їни [7] (рис. 1), свідчить про значне скорочення їх кількості, незважаючи на наявність періодів нарощення в 2017–2018 рр.

Наявна лінійна тенденція (рис. 1) до зменшення активності розвитку підприємств індустрії сервісної економіки зумовлена, певним чином, загальною політичною та економічною нестабільністю в державі у цілому та обмеженості стабільної фінансової бази зокрема.

Поряд з оцінкою активності існуючих підприємств готельно-ресторанного бізнесу доцільно звернути увагу на місце сервісної економіки у загальному обсязі її впливу на рівень економіки держави у цілому. Виробництво та розпо-

діл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності в системі національних рахунків закладів тимчасового розміщення та організації харчування (рис. 2) та рівень валової доданої вартості суб’єктів господарювання сфери готельно-ресторанного бізнесу в обсязі ВВП України (рис. 3) [7] свідчать, що рівень участі підприємств сервісної індустрії у формуванні ВВП держави становить близько 1,5–2% за рівня валової доданої вартості 0,6–0,7%, що взагалі не відповідає існуючому потенціалу та світовим тенденціям цієї сфери діяльності.

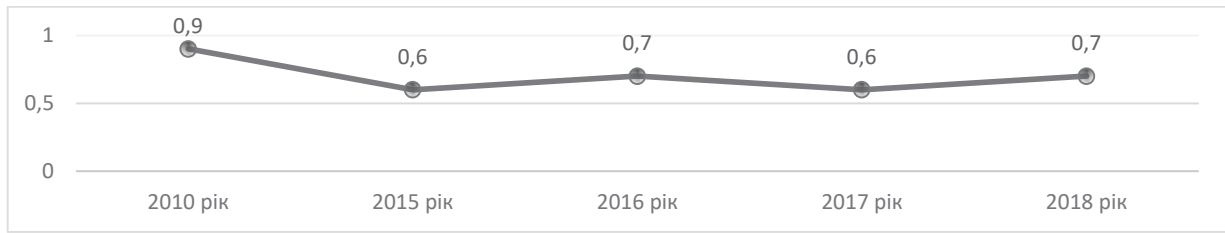
Поряд з оцінкою мисця підприємств готельно-ресторанного бізнесу у загальнодержавному

Примітка. Дані 2014–2019 рр. наведено без урахування інформації з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь і зони проведення Операції об’єднаних сил у Луганській та Донецькій областях України.

Рис. 2. Внесок суб’єктів господарювання індустрії економіки сервісу у ВВП України, млн грн

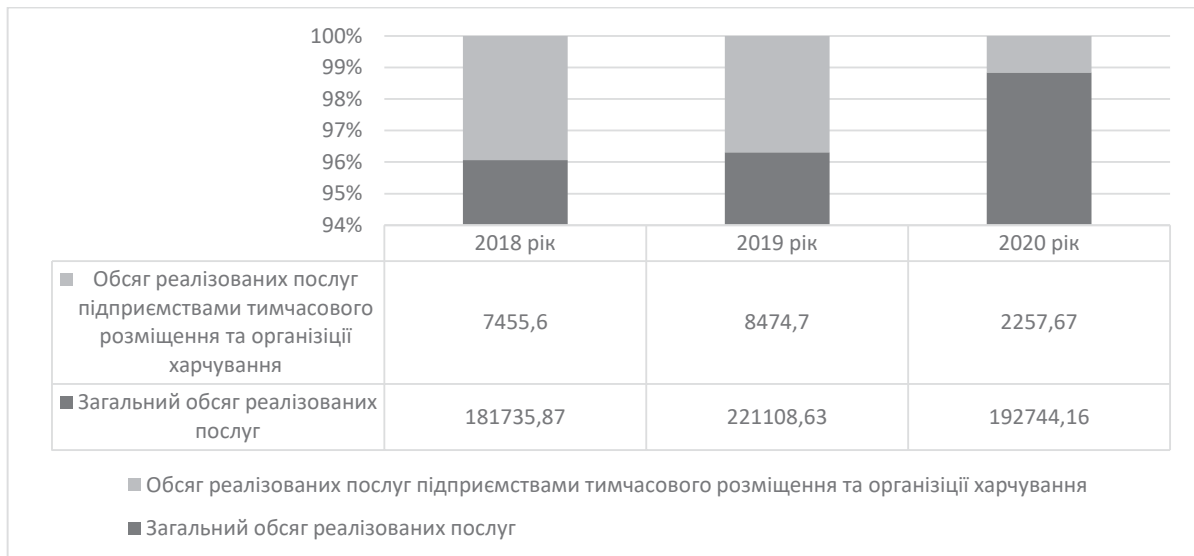
Джерело: побудовано на основі [7]

Примітка. Дані 2014–2019 рр. наведено без урахування інформації з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь і зони проведення Операції об'єднаних сил у Луганській та Донецькій областях України.

Рис. 3. Валова додана вартість суб'єктів господарювання сфери готельно-ресторанного бізнесу в обсязі ВВП України, %

Джерело: побудовано на основі [7]

Примітка. Дані 2014–2019 рр. наведено без урахування інформації з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь і зони проведення Операції об'єднаних сил у Луганській та Донецькій областях України.

Рис. 4. Обсяг реалізованих послуг підприємств готельно-ресторанного бізнесу у загальному обсязі підприємств сфери послуг України за II квартал кожного року, млн грн

Джерело: побудовано на основі [7]

масштабі доцільним є визначення їх внеску у загальний обсяг послуг, що надаються економікою сервісу України, на основі даних Держкомстату України [7] (рис. 4) з урахуванням періоду тектонічних змін, викликаних пандемією COVID-19.

Таким чином, обсяг реалізованих послуг підприємств готельно-ресторанного бізнесу у загальному обсязі підприємств сфери послуг України протягом II кварталу 2018–2019 рр. займав близько 4% загального обсягу, а в 2020 р. цей рівень зменшився в чотири рази.

Аналіз обсягу реалізованих послуг підприємствами сфери послуг тимчасового розміщення й організації харчування в розрізі напрямів за II квартал 2020 р. наведено в табл. 1 [7].

Порівняльний аналіз (табл. 1) дає змогу чітко визначити, що за загального падіння надходжень за різними видами діяльності на 13% падіння обсягів реалізованих послуг підприємствами готельно-ресторанного бізнесу в період пандемії COVID-19 становить 73%, що зумовлено зменшенням результатів діяльності за-

кладів готельного типу на 84–90% та близько 70% зменшення результатів функціонування закладів харчування. Особливо викликає занепокоєння у цей період зменшення на 53,38% постачання готових страв, яке в умовах пандемії повинно було зазнати якщо не нарощення, то хоча б залишитися на рівні відповідного періоду попереднього року, що може бути зумовлено недалекою стратегією розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу або помилками, існуючими у її формуванні.

Так дійсно, за даними Держприкордонслужби України [8], кількість іноземних туристів за дев'ять місяців 2020 р. зменшилася майже в чотири рази – 2,7 млн осіб проти 10,7 млн за аналогічний період 2019 р., які витратили у 27 разів менше валюти, ніж у попередньому році. Таким чином, існують об'єктивні чинники впливу ресурсних та фінансових обмежень, викликаних пандемією, але поряд із цим період спаду будь-якого бізнесу, що викликані чинниками зовнішнього середовища, доцільно вико-

Таблиця 1

Оцінка динаміки обсягу реалізованих послуг підприємствами сервісної економіки у розрізі напрямів станом за II квартал 2020 р. та відповідний період 2019 р., тис грн

Обсяг реалізованих послуг	2020 рік	У т. ч. реалізовано послуг населенню		2019 рік	Зміни, %
		усього, тис грн	у % до загального обсягу		
Усього	192744157,2	30924149,8	16,0	221108628,8	-12,83
Тимчасове розміщування й організація харчування	2257670,4	1625416,6	72,0	8474398,8	-73,36
Тимчасове розміщування	430748,2	212812,8	49,4	2710019,2	-84,11
Діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщування	380342,5	188461,9	49,6	2264482,1	-83,20
Діяльність засобів розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання	41363,3	19228,9	46,5	417639,4	-90,10
Надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів	н/д	н/д	н/д	1574,2	-100
Діяльність інших засобів тимчасового розміщування	н/д	н/д	н/д	26323,5	-100
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	1826922,2	1412603,8	77,3	5764379,6	-68,31
Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	1466946,8	1351284,5	92,1	4835743,1	-69,66
Постачання готових страв	335525,8	46313,0	13,8	806240,8	-58,38
Обслуговування напоями	24449,6	15006,3	61,4	122395,7	-80,02

Примітка. Дані 2014–2019 рр. наведено без урахування інформації з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь і зони проведення Операції об'єднаних сил у Луганській та Донецькій областях України.

Джерело: систематизовано та розраховано на основі [7]

ристовувати для формування нових проривних стратегій на основі переосмислення внутрішніх стратегічних планів, заходів і дій.

Основні проблеми вітчизняного готельно-ресторанного господарства, що потребують загального вирішення та перетворення:

а) невідповідність ціноутворення надання послуг готельно-ресторанних комплексів за низького рівня їх якості, кількості та диференціації;

б) низький рівень конкуренції через недостатню розвиненість мережі готельно-ресторанних закладів «економ-класу»: мотелів, хостелів, кемпінгів, пансіонатів та ін.;

в) відсутність запровадження нових технологій:

– крос-культурного менеджменту, який є значно ширшим за міжкультурний, але, на жаль, також слабо запроваджений;

– креативного маркетингу;

– сучасних цифрових технологій (у Європі офіційно зареєстровано 18 тис хостелів, із них 4,5 тис об'єднані єдиною системою бронювання);

– формування та розвитку мережевих готельних операторів (сьогодні в Україні існує лише один національний мережевий готельний оператор – Premier-Hotels, до складу якого входять сім готелів);

– запровадження сучасних технічних засобів обслуговування.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З огляду на зазначену проблематику формування стратегії розвитку готельно-ресторанного

господарства на етапі акумулювання сил для значного зростання після виходу з пандемічної кризи, необхідно переорієнтувати свої зусилля на внутрішні проблеми, для чого доцільно розробити напрями запровадження системи крос-культурного менеджменту, який потребує додаткових знань та вмінь персоналу: необхідно запровадити систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Необхідне також обов'язкове запровадження електронних інформаційних та автоматизованих систем бронювання місць у готелях та ресторанах, використання сучасних технічних засобів обслуговування та розроблення розгалуженої мережі постачання готових страв та напоїв.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що готельно-ресторанний бізнес України знаходиться у важкому становищі й повинен розвиватися з урахуванням накопиченого світового досвіду, використання якого за умов адаптації до українських умов дасть змогу підвищити його ефективність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
2. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту : підручник. Київ : Кондор, 2009. 408 с.
3. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навчальний посібник. Чернівці : Книги-XXI, 2003. 300 с.

4. Скопень М.М. Комп'ютерні інформаційні технології в туризмі : навчальний посібник. Київ : КОНДОР, 2005. 302 с.
5. Сайт World Travel & Tourism Council (WTTC). URL: <http://www.wttc.org/research/economic-impact-research/country-reports/> (дата звернення: 19.11.2020).
6. Юрченко О. Інновації в готельному бізнесі на сучасному етапі. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2014. Вип. 34. С. 292–300.
7. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.11.2020).
8. Сайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/> (дата звернення: 22.11.2020).
3. Kyfjak V.F. (2009) Orghanizacija turystychnoji dijalnosti v Ukraini: Navchalnyj posibnyk [Organization of tourist activity in Ukraine: Textbook]. Chernivci: Knyghy-XXI, 300 p. (in Ukrainian)
4. Skopenj M.M. (2005) Komp'juterni informacijni tekhnologhiji v turyzmi: Navchalnyj posibnyk [Computer information technology in tourism: Textbook]. Kyjiv: KONDOR, 302 p. (in Ukrainian)
5. Sajt World Travel & Tourism Council (WTTC) [World Travel & Tourism Council (WTTC)] World Travel & Tourism Council (WTTC). URL: <http://www.wttc.org/research/economic-impact-research/country-reports/> (accessed 19 November 2020).
6. Jurchenko O. (2014) Innovaciji v ghoteljnomoj biznesi na suchasnomu etapi [Innovations in the hotel business at the present stage]. *Visnyk Ljvivs'jokogho universytetu. Serija «Mizhnarodni vidnosyny»*, no. 34, pp. 292–300. (in Ukrainian)
7. Sajt Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrainy [Website of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20 November 2020). (in Ukrainian)
8. Sajt Derzhavnoji prykordonnoji sluzhby Ukrainy [Website of the State Border Guard Service of Ukraine]. URL: <https://dpsu.gov.ua/> (accessed 22 November 2020). (in Ukrainian)

REFERENCES:

1. Pucentejlo P.R. (2007) Ekonomika i orghanizacija turystychno-ghoteljnogho pidpryjemnyctva [Economics and organization of tourist and hotel business]: Navchalnyj posibnyk. Kyjiv: Centr uchbovohoji literatury, 344 p. (in Ukrainian)
2. Roghlyev Kh.J. (2009) Osnovy ghoteljnogho menedzhmentu: Pidruchnyk [Fundamentals of hotel management: Textbook]. Kyjiv: Kondor, 408 p. (in Ukrainian)